

Dva zadatka o Dva zadatka o tajanstvenim mjehurićima tajanstvenim mjehurićima

VELIMIR LABINAC
Odsjek za fiziku, Filozofski fakultet u Rijeci
E-mail: velimir.labinac@ri.hinet.hr

TARZAN LEGOVIĆ
Institut "Ruder Bosković", Zagreb
E-mail: legovic@irb.hr

**PowerPoint prezentacija o mjehurićima
u gaziranim pićima za srednjoškolce**

Diskusija rješenja

- brzina povećavanja polumjera mjehurića je konstantna
- usporedba s jednolikim pravocrtnim gibanjem
- izmjerene vrijednosti za početni polumjer i brzinu povećavanja polumjera

Diskusija rješenja

- razmak između mjehurića povećava se što su oni bliže površini i to je jasan pokazatelj povećanja brzine
- kod procjene brzina za otporni broj uzeli smo vrijednost $c = 3$ što odgovara Reynoldsovom broju $Re = 10$ za kuglu
- za ocjenu početne brzine dobiva se 4 cms^{-1}
- za ocjenu brzine blizu površine dobiva se $5,6 \text{ cms}^{-1}$

Rješavanje zadatka

- vremenske derivacije zamijenili smo kvocjentom konačnog prirasta veličine i vremena (na primjer, brzina porasta broja molekula CO_2 je $\Delta N / \Delta t$)
- promjena obujma za malu promjenu polumjera izvedena je u malom rječniku fizikalnih pojmova

Rješavanje zadatka

- koristimo rješenje Zadataka 1 gdje smo utvrdili da se polumjer jednoliko povećava
- gibanje mjehurića nije jednoliko, niti jednoliko ubrzano
- iz grafa zapažamo da je gibanje mjehurića približno jednoliko ubrzano

Postavljanje zadatka

- napisati jednadžbu kontinuiteta
- napisati jednadžbu stanja idealnog plina
- odrediti brzinu povećavanja polumjera mjehurića

Postavljanje zadatka

- napisati jednadžbu gibanja mjehurića
- zanemariti težinu mjehurića i "inercijski" član Ma
- zanemarenja su povezana s vrijednošću Reynoldsovog broja
- odrediti brzinu podizanja mjehurića i nacrtati graf brzine kao funkcije vremena

Objašnjenje pojave

- hidrostatski tlak nije uzrok povećavanja polumjera mjehurića
- mjehurić skuplja molekule CO_2 i tako povećava masu i volumen
- brzina porasta broja molekula CO_2 u mjehuriću proporcionalna je površini mjehurića
- brzina porasta broja molekula CO_2 u mjehuriću proporcionalna je brzini promjene njegovog volumena

Objašnjenje pojave

- na mjehurić koji se podiže djeluju sila uzgona, težina i sila otpora u tekućini
- za silu otpora uzimamo da se vlada po kvadratnom zakonu

Olovka i papir pored računala

- prvi cilj prezentacije je da aktivira učenika kroz problemske zadatke koji su zadani
- za ostvarenje tog cilja nužno je da učenik ima papir i olovku pored računala

Metodički elementi

Mali rječnik fizikalnih pojmova

- na posebnim stranicama u prezentaciji objašnjeni su važniji fizikalni pojmovi koji se spominju u tekstu
- na stranice s pojmovima dolazi se iz glavnog teksta klikom na posebnu sličicu

Upotreba animacija i zvuka

- pored uobičajnog korištenja animacija za pokazivanje dinamike gibanja i povećavanja mjehurića, animaciju s elementima humora koristili smo kao "crtani film" za motiviranje učenika
- zvukovi su upotrijebljeni u iste svrhe kao i video-igre: kod pritiska na sličice, kod promjene slideova, da se naglasi početak novog dijela prezentacije

Kućni eksperiment

- učenik može izmjeriti vrijeme podizanja mjehurića pomoću štoperice na ručnom satu i provjeriti valjanost teorije
- na taj se način uspostavlja nužna veza između eksperimenta i teorije

Mjehurići CO_2 u čaši gazirane vode ili pivu početno nastaju od nakupina molekula CO_2 na dnu ili rubovima čaše. Kad se masa mjehurića dovoljno poveća, oni se otrgnu od podloge i počnu se podizati povećavajući svoj obujam i masu iz otopljenog ugljikovog dioksida u promatranoj tekućini.

Razmorena su dva problema: povećavanje obujma mjehurića i podizanje mjehurića.

Povećavanje obujma nastaje zbog porasta broja molekula CO_2 koje mjehurić skuplja na putu od dna čaše do površine. Pomoću jednadžbe kontinuiteta i jednadžbe stanja idealnog plina dobivena je jednadžba za brzinu promjene polumjera mjehurića. Iz te je jednadžbe nađena jednostavna, linearna veza polumjera i vremena.

Uzrok podizanja mjehurića je uzgon. U jednadžbi gibanja mjehurića, pored uzgona, javljaju se sila otpora sredstva (sila uslijed viskoznosti sredstva) i težina. Jednadžba je pojednostavljena pretpostavkom da je inercijska sila zanemariva u odnosu na viskoznu silu, a težina u odnosu na uzgon. Potom je korištena empirijska veza između otpornog broja (aerodinamičkog faktora) i Reynoldsovog broja da se dobije numerički izraz za funkcijsku vezu prevaljenog puta i vremena.

Numeričko rješenje drugog zadatka nije bilo prihvatljivo za srednjoškolsku upotrebu te smo željeli dobiti što točnije približno, analitičko rješenje. Upotrijebili smo kvadratni zakon otpora i dobili dobro slaganje s podacima iz članka.

Povezivanje različitih područja fizike je ključno u problemskoj i istraživačkoj nastavi. U članku kojeg smo koristili, povezana su mehanika fluida, teorija idealnih plinova, mehanika čestica i transportna teorija.

Članak smo prvo preradili tako da je matematički dostupan srednjoškolskim učenicima, našli analitičko rješenje (za razliku od numeričkog rješenja u članku), a zatim ga uobličili u PowerPoint prezentaciji. Prezentacija vodi učenika kroz zadatak pomoću teksta, zvuka, slika i animacija, ali uz papir i olovku pored tipkovnice i miša.

Za uspjeh moderne nastave potrebno je više inovativnih, problemskih zadataka praćenih animacijama, interaktivnim Java apletima, zvukom i slikama. Tako bi se lakše probudio interes učenika za studij fizike i primjenu.

Literatura:

1. Shafer, N., E., Zare, R., N., Through A Beer Glass Darkly, Physics Today, October 1991
2. Faber, T., E., Fluid Dynamics for Physicists, Cambridge University Press, Cambridge, 1995
3. Tritton, D., J., Physical Fluid Dynamics, Oxford University Press, Oxford, 1988

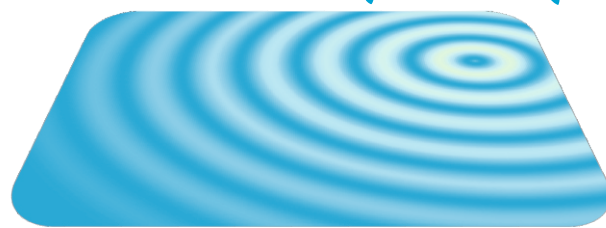
Zadatak 2

Kojom se brzinom mjehurići gibaju?

Jednadžba kontinuiteta

U prezentaciji se javlja jednadžba
$$\frac{dN}{dt} = \alpha(4\pi r^2) \quad (1)$$
 za koju nismo dali posebno objašnjenje jer prelazi okvire srednjoškolske fizike. Ovdje je N broj molekula CO_2 unutar mjehurića, α konstanta proporcionalnosti, a $4\pi r^2$ površina sfernog mjehurića. Pokušat ćemo sažeto objasniti kako se gornja jednadžba može izvesti. Ako krenemo od jednadžbe kontinuiteta za gustoću struje J molekula CO_2 koja ide prema mjehuriću i gustoću ρ (mase) CO_2 unutar mjehurića
$$\nabla \cdot \mathbf{J} = -\partial \rho / \partial t$$
 pa integriramo po volumenu mjehurića V , koristimo teorem o divergenciji i dobivamo
$$\int_V (\nabla \cdot \mathbf{J}) dV = \oint_S (\mathbf{J} \cdot \mathbf{n}) dS$$

$$\int_V \partial \rho / \partial t dV = d/dt \int_V \rho dV = dm/dt$$
 gdje je m masa CO_2 unutar mjehurića. Masu možemo izraziti pomoću mase jedne molekule m_0 i broja molekula N kao $m = m_0 N$ pa je lijeva strana jednadžbe (1) pokazana. Za konstantnu struju molekula koja radijalno protiče prema centru mjehurića je $\mathbf{J} \cdot \mathbf{n} = -J = \text{konst.}$ pa za plošni integral pišemo
$$\oint_S (\mathbf{J} \cdot \mathbf{n}) dS = -J \oint_S dS = -J(4\pi r^2)$$
 čime smo dokazali i desnu stranu jednadžbe (1).

Odsjek za fiziku

Odsjek za fiziku, Filozofski fakultet - Rijeka
Omladinska 14, 51000 RIJEKA
(051) 345042